

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2021 · N.15 · ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

Editor:
Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:
Joan Roca i Albert

Secretaria de redacció:
Vanesa Triay

Consell de redacció:
Daniel Alcubierre
(MUHBA)
Reinald González
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Núria Miró (MUHBA)
Miquel Molist (UAB)
Emili Revilla (MUHBA)
Teresa Reyes (DiBa)
Queralt Solé (UB)

Avaluadors externs:
Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

**Altres avaluadors
2012-2021:**
Carmen Aranegui Gascó
Xurxo M. Ayán
José Beltrán Fortes
Gian Pietro Brogiolo
Francesc Burjachs
Claudio Capelli
Laura Castells
Lídia Colomines
Carlo Ebanista
Virginia García-Entero

Albert Garcia Espuche
Enrico Giannichedda
Ignacio Grau
Carmen Guiral Pelegrín
Sonia Gutiérrez Lloret
Alberto León Muñoz
Josep M. Macias
Assumpció Malgosa
Pedro Mateos Cruz
Josep M. Nolla
Lauro Olmo Enciso
Josep M. Palet
Antonio Pizzo
Juan Antonio Quirós
Paolo Ramagli
Santiago Riera Mora
Jacques Thiriot
Josep Maria Vila

Control gràfic:
Emili Revilla

Disseny gràfic:
PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:
M. Dolors Magallón
El taller interactivo, S.L.

Imatges de la coberta:
Daniel Alcubierre-
MUHBA

Imatges contracoberta:
Global Mediterrània

ISSN
1699-793X

Dipòsit legal
B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**
Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2021·NÚM.15·ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-12 QUARHIS I EL MUSEU COM A CENTRE DE CONEIXEMENT: CAP A UNA NOVA ETAPA

JOAN ROCA I ALBERT

ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE I CIUTADANIA

16-57 BARCELONA 1936-1939: SISTEMA DEFENSIU I CANVIS EN L'ARQUITECTURA D'UNA CIUTAT A LA REREGUARDA. UNA PROPOSTA D'ESTUDI DES DE L'ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE
JORDI RAMOS RUIZ

58-73 LA PETJADA DELS BOMBARDEIGS DE LA GUERRA CIVIL A LA CIUTAT DE BARCELONA: UNA PROPOSTA METODOLÒGICA
LAIA GALLEGU-VILA

74-79 ANNEX 1: ACCIÓ DEFENSA PASSIVA: CREACIÓ CONTEMPORÀNIA, EDUCACIÓ I ARQUEOLOGIA
NÚRIA AIDELMAN FELDMAN | LAIA COLELL APARICIO | CARLES GINER I CAMPRUBÍ

NOTES I ESTUDIS

82-103 LES PRIMERES SOCIETATS AGRÍCOLES A L'ÀREA DE SANT ANDREU I LA SAGRERA (BARCELONA): UNA VISIÓ DE CONJUNT
SERGIO ARROYO BORRAZ | ESTÍBALIZ MONGUILÓ CORTÉS | ISABEL PEREIRA HERNÁNDEZ | ANNA BACH GÓMEZ | MIQUEL MOLIST MONTAÑA

104-127 LA VIL·LA DEL PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE ELS SEGLES IV I VI. UN INDICADOR DEL CANVIS SOCIOECONÒMICS A BARCELONA ENTRE EL BAIX IMPERI I LA TARDOANTIGUITAT
DANIEL ALCUBIERRE GÓMEZ | JORDI ARDIACA RODRÍGUEZ | PERE LLUÍS ARTIGUES I CONESA | ANTONI RIGO JOVELLS

128-147 OS I METALL A LA NECRÒPOLIS ISLÀMICA DEL BORN, ESTUDI ANTROPOLÒGIC I ACTUACIONS DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ
NÚRIA ARMENTANO OLLER | IGNASI GALTÉS VICENTE | LÍDIA FONT PAGÈS | ANNA LÁZARO LUCAS | CARMÉ MIRÓ I ALAIX

148-159 LES RESTES D'AUS RECUPERADES A LA CASA CORRALES (EL BORN). REFLEXIONS AL VOLTANT DEL CONSUM D'AVIRAM A BARCELONA ENTRE ELS SEGLES XIV I XVIII
LLUÍS LLOVERAS ROCA | ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA | LLUÍS GARCIA PETIT | SANTIAGO RIERA MORA | CARMÉ MIRÓ I ALAIX | JORDI NADAL LORENZO

160-191 APROXIMACIÓ ALS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DE LA FASE FINAL DEL REC COMTAL AL SEU PAS PER L'ANTIC MERCAT DEL BORN
JOSEFA HUERTAS ARROYO | NÚRIA MIRÓ I ALAIX | TONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

NOTICIARI

194-196 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

197-200 PALEOPAISATGE I PALEOAMBIENT A BARCELONA: EL PROJECTE PALEOBÀRCINO-I (2016-2020)

201 RECURSOS FAUNÍSTICS A LA BARCELONA IMPERIAL, TARDOANTIGA I MEDIEVAL. IMPLICACIONS ECONÒMIQUES I SOCIALS.

202-205 ARQUEOBORN, EL PROJECTE DE RECERCA ARQUEOLÒGICA D'EL BORN-CMM

206-207 NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LES MAJÒLIQUES DE POSSIBLE ORIGEN VALENCIÀ LOCALITZADES A LA CIUTAT DE BARCELONA

208-209 LA CIRCULACIÓ CERÀMICA A BARCELONA I EL SEU TERRITORI ADJACENT AL VOLTANT DELS SEGLES XV I XVII A TRAVÉS DEL SEU ESTUDI ARQUEOMÈTRIC

210-212 ARQUEOLOGIA I CIUTADANIA. EL PROTOCOL D'ACCÉS ALS REFUGIS ANTIAERIS DE BARCELONA

213 "EDIFICIS FERITS", UNA EINA QUE BUSCA LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA AMB LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA

215-218 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

219-226 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

227-234 ENGLISH TEXT. SUMMARY

235-242 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

243-247 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTICIARI

“Edificis ferits” és un concepte que fa referència a la petja que els bombardeigs fets des de l'aire o des del mar durant la Guerra Civil espanyola van fer en construccions diverses. Una petja, una empremta a la pedra o al maó, encara visible vuitanta anys després del final de la guerra. Una marca apareguda degut a la metralla que va impactar sobre la superfície, provocada per l'esclat de la bomba llançada des dels avions que bombardejaren tantes ciutats i pobles del país.

A partir d'aquesta idea l'Associació Memòria Soterrada ha creat un web, www.edificisferits.cat, amb la voluntat d'anar recollint tots aquests indrets en què són visibles aquestes empremtes dels bombardeigs, i ha volgut fer-ho a partir de la implicació de la gent, aplicant el que es coneix amb a “ciència ciutadana”. Des del web es fa una crida perquè tothom qui ho vulgui, pugui aportar informació d'un “edifici ferit”, participant en la creació de nou coneixement, sempre tutelat i conduït per les persones que hi entenen, en aquest cas els propis arqueòlegs i historiadors que formen part de l'Associació. El web, doncs, és un instrument que connecta el passat amb el present i que és accessible a tothom, només és necessari tenir un mòbil i connexió a internet. Els seus creadors volen reconceptualitzar a partir del present la història dels bombardeigs per entendre la destrucció i afectació social que va comportar; el que va suposar l'experimentació d'una tecnologia de guerra que tenia per objecte la població civil. Més enllà del que la persona interessada en la temàtica pugui conèixer al respecte, pot participar en aquesta reconceptualització i en recuperar aquests indrets que encara avui en dia recorden uns fets tràgics del passat, a través de les empremtes que es mantenen i amb les que sense adonar-nos-en, hi continuem convivint. Amb una interfície didàctica i intuïtiva, tothom pot fotografiar marques, descriure-les més o menys detalladament, i ubicar-les en un mapa que engloba tot l'Estat. De fet, en aquest sentit la idea ha sobrepassat a l'Associació, que no es pensava que el ressò de la seva iniciativa anés més enllà dels territoris de parla catalana, i en canvi, de forma molt positiva han començat a rebre referències d'edificis

ferits des de Cartagena o Madrid. L'aposta per la “ciència ciutadana” per part de www.edificisferits.cat és ben clara, i de fet és un dels grans trets distintius del projecte. Així, aquesta voluntat perquè la gent participi s'observa clarament en l'apartat titulat “Danys durant la guerra”. A partir d'aquest, es pot observar on de la ciutat de Barcelona consta que els bombardeigs van provocar aquests danys, facilitant la participació a tot aquell que vulgui pujar una referència al web, però que en canvi no conegui on hi va haver bombardeigs dels que encara se'n puguin observar conseqüències actualment. L'acollida del web, feta pública a finals de gener de 2021, tot commemorant un dels pitjors bombardeigs que va viure la ciutat de Barcelona, ha estat molt positiva, per la seva vàlua i perquè darrera hi ha un treball important en apostar per la difusió a través de les xarxes socials i, en general, per tot el món virtual. L'Associació Memòria Soterrada té un perfil propi a Twitter, Instagram i Facebook, i ha estat a través d'aquestes eines que ha aconseguit ressò, tant entre els especialistes com entre el públic en general, tant de Catalunya com de fora, fins al punt que, mitjans més tradicionals com televisions, diaris digitals o en paper, han considerat d'interès la proposta d'www.edificisferits.cat. En tot cas, cal ressaltar en positiu la força difusora de les xarxes socials, inclús per saber que un antic alumne del grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, ara professor de secundària, ha anunciat al seu compte de

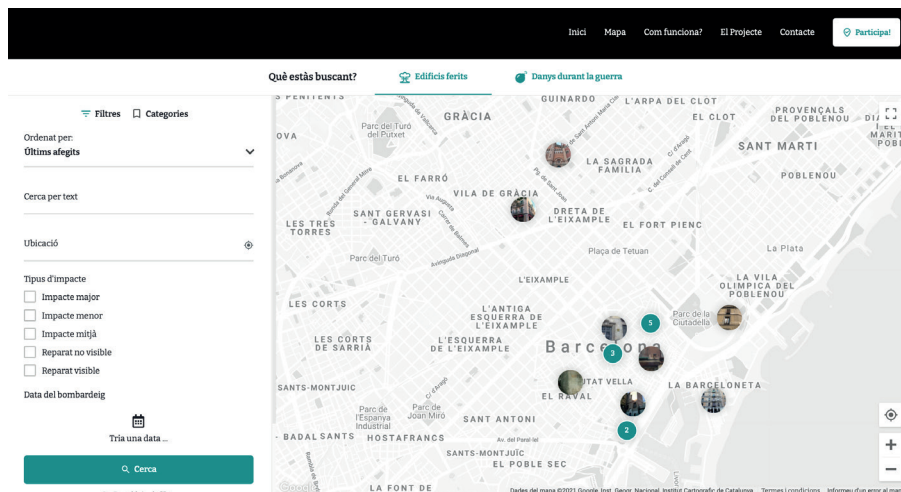

Figura 1
Vista del mapa col·laboratiu del portal web www.edificisferits.cat

Twitter que utilitzarà per la seva docència aquest nou instrument de ciència ciutadana focalitzat en el registre d'empremtes de la guerra civil. Finalment, cal destacar que el projecte ha vist la llum gràcies a una subvenció del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya i que darrera hi ha anys de feina, recolzant-se en estudis previs fets per Laia Gallego, qui amb el treball “Edificis ferits. Un estudi historicoarqueològic dels bombardeigs de Barcelona” va guanyar el premi d'arqueologia Memorial Josep Barberà i Farràs l'any 2019; o els treballs de Jordi Ramos centrats en l'arqueologia de la guerra civil, com el que té publicat a la Revista *Romula*.

BIBLIOGRAFIA

- GALLEGO-VILA, L. 2017. “Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil: historiografia i memorialització”. *Índice Histórico Español*, 130. Universitat de Barcelona. Barcelona. p. 13-37.
- GALLEGO-VILA, L. 2019. *Edificis ferits: un estudi històrico-arqueològic dels bombardeigs de Barcelona*. Premi d'Arqueologia Memorial Josep Barberà i Farràs. Setzena edició. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona
- RAMOS, J. 2019. “La arqueologia de la Guerra Civil Espanyola en Catalunya”. *ROMULA*, (17). p. 133-154.

*Departament d'Història i Arqueologia. Secció d'Història Contemporània i Món Actual. Universitat de Barcelona.

MU·HBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**

Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
museuhistoria@bcn.cat
barcelona.cat/museuhistoria

Ajuntament
de Barcelona

